

Náttúruminjasafn Íslands – saga, staða og horfur

Dr. Hilmar J. Malmquist forstöðumaður

Líffræðistofa Háskóla Íslands
11. nóvember 2016

Náttúruminjasafn Íslands 2007–2016 →

Lagaramminn – hlutverk og markmið

Ræturnar – forsagan

Framkvæmdin – starfsemin

mannauður, aðbúnaður, fjárheimildir

rannsóknir

miðlun þekkingar – sýningahald

Framtíðin?

Náttúruminjasafnslög nr. 35/2007

Sett í tíð páv. menntamálaráðherra, Þorgerðar K. Gunnarsdóttur

„2. gr. Hlutverk Náttúruminjasafns Íslands er að varpa ljósi á náttúru Íslands, náttúrusögu landsins, nýtingu náttúruauðlinda og náttúruvernd, auk þess að varpa ljósi á samspil manns og náttúru og á náttúru landsins í alþjóðlegu samhengi.

NB!

Náttúruminjasafnið safnar munum sem henta starfsemi þess, skráir þá og varðveitir. Safnið aflar upplýsinga sem veita yfirlit yfir náttúru Íslands og nýtingu náttúruauðlinda innan lands og utan og annast kynningu með sýningum og annarri fræðslustarfsemi með það að markmiði að veita sem víðtækasta sýn á íslenska náttúru. Safnið skal miðla fræðslu um íslenska náttúru til skóla, fjölmiðla og almennings. Safnið annast rannsóknir á starfssviði sínu.

NB!

Náttúruminjasafn Íslands veitir öðrum náttúruminjasöfnum ráðgjöf, stuðlar að samvinnu þeirra hér á landi og vinnur að samræmdri safnastefnu á sviði náttúrufræða.

Náttúruminjasafnið skal eiga samstarf við vísinda- og rannsóknastofnanir á sviði náttúrufræða á vegum ríkisins og annarra aðila.

NB!

3. gr. Náttúrufræðistofnun Íslands er vísindalegur og faglegur bakhjarl Náttúruminjasafnsins. Stofnanirnar skulu hafa með sér náð samstarf sem skal grundvallast á sérstöku samkomulagi milli þeirra.

Safnkostur Náttúruminjasafns Íslands er ásamt vísindasöfnum Náttúrufræðistofnunar undirstaða fræðslu- og sýningarstarfsemi safnsins og rannsókna þess.“

Safnalög nr. 141/2011 (áður 106/2001)

Upphaflega sett í tíð Björns Bjarnasonar þáv. menntamálaráðherra, síðar af Þorgerði K. Gunnarsdóttur

„1. gr. *Tilgangur.* Í lögum þessum er kveðið á um skipulag safnastarfs í þeim tilgangi að efla starfsemi safna við varðveislu menningar- og náttúruarfs Íslands, tryggja að honum verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, veita fólki aðgang að honum og stuðla að aukinni þekkingu á þessari arfleifð og skilningi á tengslum hennar við umheiminn.“

NB!

„3. gr. *Hlutverk safna.*“ „Með söfnun, skráningu, varðveislu, rannsóknum, sýningum og annarri miðlun er það hlutverk safna að tryggja menningar- og náttúruarf Íslands, varpa ljósi á menningar-, náttúru- og listasögu landsins, styrkja safnkost og heimildasöfnun innan síns sérsviðs og gera safnkost sinn og heimildasöfn aðgengileg almenningi og fræðimönnum. Í starfi sínu skulu söfn hafa að leiðarljósi að auka lífsgæði manna með því að efla skilning á þróun og stöðu menningar, lista, náttúru eða vísinda.“

NB!

„4. gr. *Höfuðsöfn, viðurkennd söfn og ábyrgðarsöfn.* Höfuðsöfn eru í eigu ríkisins og eru miðstöðvar safnastarfsemi hvert á sínu sviði. Þau eru stofnuð með lögum þar sem nánar er kveðið á um starfsemi þeirra.“ ...

„8. gr. *Höfuðsöfn.* Höfuðsöfn eru þrjú: Listasafn Íslands, Náttúruminjasafn Íslands og Þjóðminjasafn Íslands. Þau eru öðrum söfnum til ráðgjafar og skulu stuðla að samvinnu safna og samræmdri safnastefnu hvert á sínu sviði.

NB!

Höfuðsöfn skulu hafa forustu í málefnum safna á sínu sviði, stuðla að eflingu og samræmi í safnastarfi og leiða faglegt samstarf safna og annarra aðila. Höfuðsöfn skulu leitast við að efla og auka þekkingu og færni starfsfólks safna.

Höfuðsöfn skulu annast kynningu á sérsviði sínu innan lands og utan.

Safnkostur höfuðsafna skal vera undirstaða fræðslu- og sýningarstarfs þeirra. Hann skal jafnframt vera aðgengilegur til rannsókna.

Höfuðsöfn mega ekki taka við gjöfum sem kvaðir fylgja. Ráðherra getur veitt undanþágu frá þessu ákvæði ef sérstök rök mæla með því.

AF HVERJU NÁTTÚRUFRÆÐISAFN?

Náttúra mjög áberandi á Íslandi og snar þáttur í lífi og menningu –
jarðfræðileg sérstaða mikil – flekaskil, heitur reitur, hraun, eldur og ís... víðerni...



AF HVERJU NÁTTÚRUFRÆÐISAFN?

Náttúra mjög áberandi á Íslandi og snar þáttur í lífi og menningu – tegundir lífvera fremur fáar en stórir stofnar, ábyrgðartegundir og fjölbreytileiki innan tegunda oft mikill, áhugaverð lífríki linda- og jökulvatnakerfa, birki, mosar....



© Jóhann Ísberg

AF HVERJU NÁTTÚRUFRÆÐISAFN?

Náttúra mjög áberandi á Íslandi og snar þáttur í lífi og menningu –
efnahagslegar undirstöður hvíla á nýtingu villtrar náttúru/auðlinda:

Fiskveiðar – Sjávarútvegur (+ landbúnaður (sauðfjárbúskaður))

Vatnsafl og jarðvarmi – Þungaiðnaður

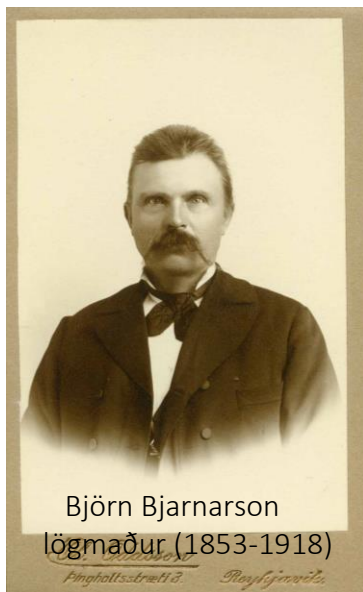
Landslag og ásýnd náttúru – Ferðaþjónusta



RÆTUR NÁTTÚRMINJASAFNSINS – FORSAGAN



Hið íslenska náttúrufræðifélag – stofnað 1889
Frumkvöðlarnir, allir námsmenn við Hafnarháskóla...



Björn Bjarnarson
lögmaður (1853-1918)



Stefán Stefánsson
grasafr. (1863-1921)



Benedikt Gröndal
náttúrufr. (1826-1907)



...ásamt Þorvaldi Thoroddsen jarðfr., Birni Jenssyni stærðfr. og yfirkennara og Jónasi Jónassyni landlækni, einnig allir við Háskólann í Kaupmannahöfn.

Meginmarkmið HÍN (2. lagagr.): „að koma upp sem fullkomnustu náttúrugripasafni á Íslandi, sem sé eign landsins og geymt í Reykjavík“.

RÆTUR NÁTTÚRMINJASAFNSINS – FORSAGAN

Gröndalshús, hús Benedikts Gröndal, fyrsta formanns Hins íslenska náttúrufræðifélags, fyrsta aðsetur náttúrugripasafns félagsins, síðar **Náttúrugripasafn Íslands** (1951), þá **Náttúrufræðistofnun Íslands** (1965) og nú síðast **Náttúruminjasafn Íslands** (2007).



Gröndalshús

Fyrsta aðsetur náttúrugripasafns
Hins íslenska náttúrufræðifélags
1889–1890

RÆTUR NÁTTÚRMINJASAFNSINS – FORSAGAN

Djúpar rætur en þó ekki sterkari en svo að sýningahald hefur verið á hrakhólum nær allan tímann frá stofnun félagsins/.

1898–2008 hraktist safnið milli 8 staða,
nær undantekningarlaust hefur aðstaðan verið óviðunandi.



Safnahúsið (Þjóðmenningarhúsið) 1908–1960
HÍN og ríkið. 130 m² á 1. hæð ásamt Landsbóka-
safni, Þjóðminjasafni og Þjóðskjalasafni

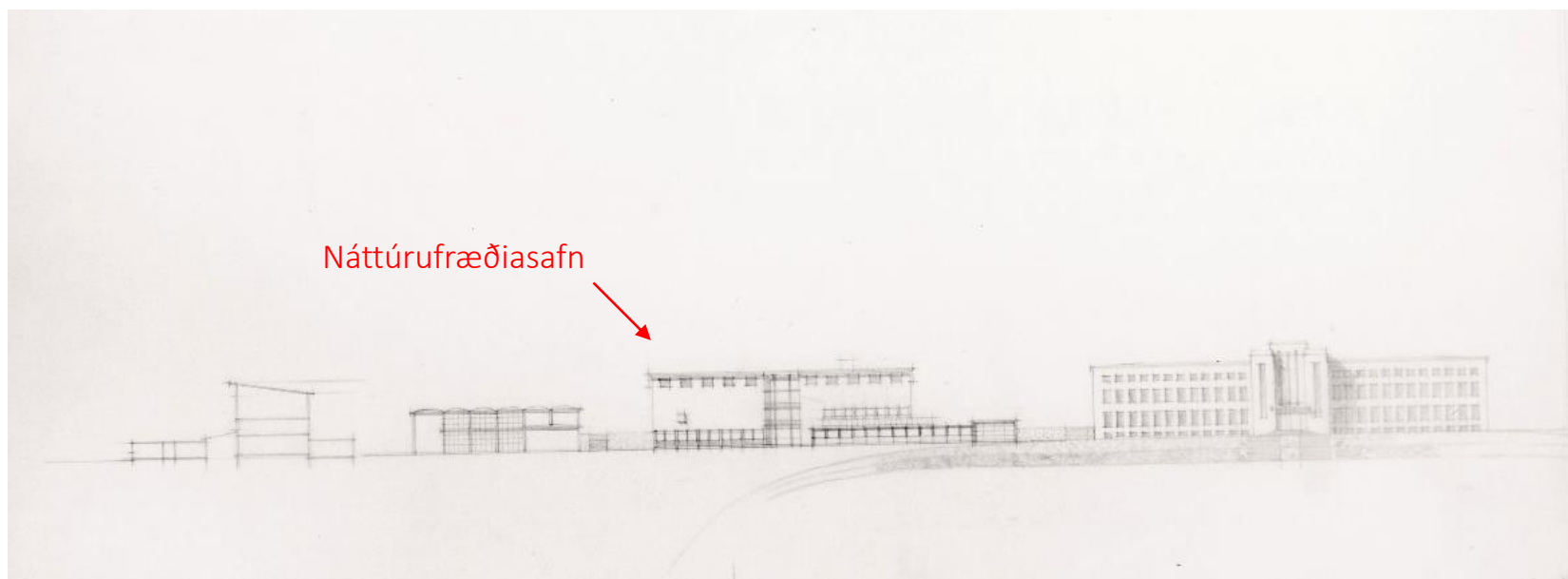


Ljósm. Olga Kolbrún Vilmundardóttir

Hlemmur 1965–2008
Safninu lokað vorið 2008
Náttúrufræðistofnun Íslands

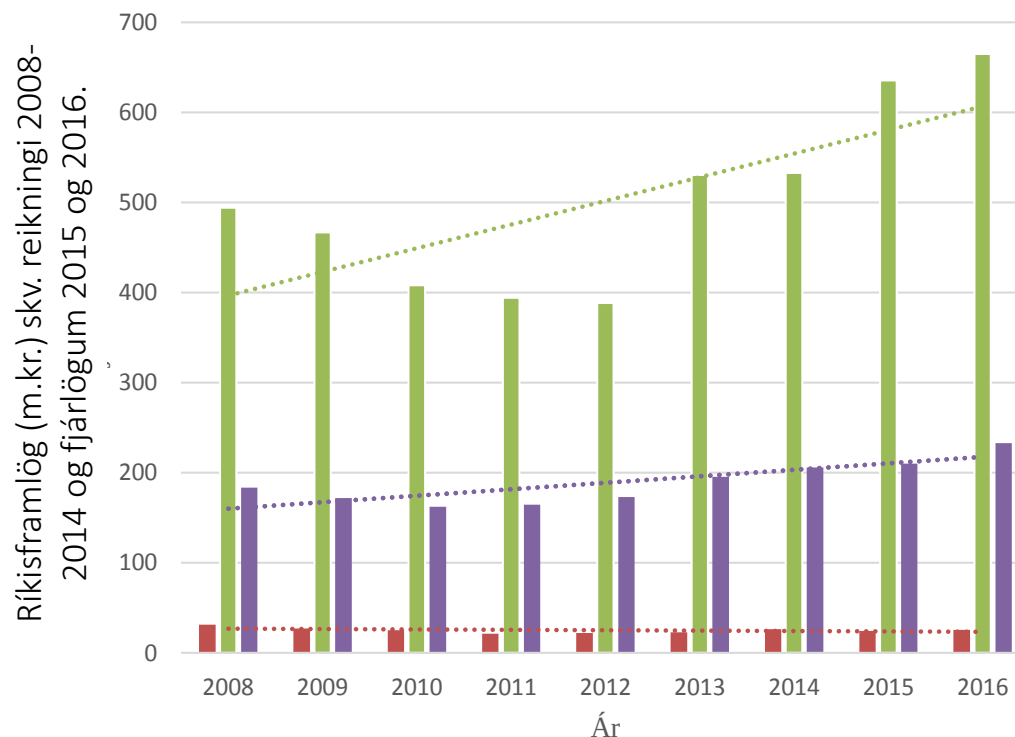
Tengsl Náttúrufræðisafns og Háskóla Íslands – löng og mikil saga

- Samstarf HÍ, Náttúruminjasafns og Reykjavíkurborgar.
- Margar nefndir, lóðir, teikningar og jafnvel fjárfestingarleyfi í 2–3 skipti!
- En ekkert rættst úr – fyrr en 2015 með samningi v. Líffræðistofu um rostungsrannsóknir!



Teikningar Gunnlaugs Halldórssonar arkitekts frá 1954 af fyrirhuguðu náttúrugripasafni Háskóla Íslands.
<http://aldarafmaeli.hi.is/aratugur/1951-1960>

Fjárheimildir ríkisins til Náttúruminjasafnsins hafa frá upphafi verið afar naumt skammtaðar og hæfa engan veginn höfuðsafni



Framlög til NMSÍ (rautt) árin 2008–2016 að jafnaði um 25 m.kr.

~10x minna en framlög til Listasafns Íslands (fjólublátt) og ~20x minna en til Þjóðminjasafns Íslands (grænt).

Hallar fremur undan fæti hjá NMSÍ ($r = -0,402$, $P > 0,05$) en marktæk aukning hjá Listasafni Íslands ($r = 0,820$, $P < 0,005$) og Þjóðminjasafni ($r = 0,715$, $P < 0,025$).

Og hvað gerist 2017?

Fjárlagafrumvarp 2017 liggur ekki enn (11. nóvember) fyrir!

Náttúruminjasafnið býr ekki yfir neinni sýningaraðstöðu en hefur frá mars 2010 leigt skrifstofurými í Loftskæptastöðinni á Melunum, Brynjólfsgötu 5.

Þjóðminjasafnið/forsætisráðuneytið gaf HÍ húsið í ársbyrjun 2015 en við það missti safnið rými til HÍ og aðstaðan versnaði.



Stöðugildi við Náttúruminjasafnið eru 1,3. *Forstöðumaður* í 100% starfshlutfalli og *ritstjóri* í 30%.

Ritstjórinn stýrir *Náttúrufræðingnum*, tímariti safnsins og félagsriti Hins íslenska náttúrufræðifélags. Félagið greiðir ritjóranum laun til jafns á við Náttúruminjasafnið (60% staða).

Loftskæptastöðin hentar vel sem skrifstofurými fyrir Náttúruminjasafnið, a.m.k. þar til safninu verður gert kleift að stunda sýningahald á eigin vegum eins og höfuðsafni sæmir. Í húsinu, sem er um 300 m², eru 8 herbergi fyrir 10-12 manns, bókaherbergi, fundar- og kaffiaðstaða, geymslur og snyrting.

Starfsemi grundvölluð á samstarfiað vinna saman, byggja brýr og tengja fög...



Erla Björk Örnólfsdóttir rektor Háskólans á Hólum og Hilmar J. Malmquist forstöðumaður Náttúruminjasafnsins. Undirskrift samkomulags um rannsóknasamstarfi 05.09.2014.



Próf. Ólafur S. Andrésson stofurstjóri Líffræðistofu H.Í. og Hilmar J. Malmquist safnstjóri, undirrita samstarfssamkomulag um rannsóknir á rostungum. 23. janúar 2015.

„Vöruskipti“ (á meðan fjárheimildir takmarka umsvif safnsins): Náttúruminjasafnið býður samstarfsaðilum skrifstofuaðstöðu endurgjaldslaust gegn notkun á gögnum í sameiginlegum verkefnum til að miðla.

Samstarfsaðilar um rannsóknir og verkefni: **Hólaskóli, Háskólinn á Hólum**
Háskóli Íslands, VoN og Félagsvísindasvið
RORUM ehf.
Einstkalingar (Sigrún Helgadóttir, Viðar Hreinsson o.fl.)

RANNSÓKNIR

Heiti verkefnis: LÍFFRÆÐILEG FJÖLBREYTNÍ Á ÍSLANDI

Samstarfsaðili: Hólaskóli, Háskólinn á Hólum – RORUM ehf., Rammáætlun o.fl.

Verkefnisstjóri: próf. Skúli Skúlason

Markmið: rannsaka á grundvelli fyrirbyggjandi gagna gerð og eðli líffræðilegs fjölbreytileika á Íslandi í vistfræðilegu samhengi.

Líffræðileg fjölbreytni: breytileiki í svipfari, arfgerð, lífsháttum og lífsögupáttum meðal tegunda og innan þeirra.

Rannsóknin nær til jurta, hryggleysingja og hryggdýra með áherslu á fiska, fugla og spendýr.

Fyrirliggjandi gögn taka til ritaðra heimilda og rafrænna gagnasafna.

Verklok og afrakstur: 2016-2020/e-skýrslur, greinar o.fl.

Dvergleikja



Kuðungableikja



Murta



Sílaileikja



RANNSÓKNIR LÍFFRÆÐILEG FJÖLBREYTNÍ Á ÍSLANDI

Samstarf: RORUM ehf., Rammaáætlun, Hólaskóli, Háskólinn á Hólum.

Dæmi um hagnýtingu náttúrufræðigagna – 2 skýrslur um nýja aðferðafræði v. Rammaáætlunar



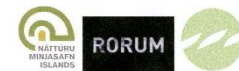
Sambætt mat á
fjölbreytni náttúru og menningarminja

Þorleifur Elírksson
og
Sigmundur Einarsson

Verkefni fyrir faghóp 1 í Rammaáætlun 3
Náttúruminjasafn Íslands og RORUM.

NMSI 2016 001

Náttúruminjasafn Íslands
Brynjólfsgata 5 • 107 Reykjavík • +354 577 1800 • nmsi@nmsi.is • www.nmsi.is



Um áhrif virkjana á
náttúru og menningarminjar

Sigmundur Einarsson
og
Þorleifur Elírksson

Verkefni fyrir faghóp 1 í Rammaáætlun 3
Náttúruminjasafn Íslands og RORUM

NMSI 2016 002

Náttúruminjasafn Íslands
Brynjólfsgata 5 • 107 Reykjavík • +354 577 1800 • nmsi@nmsi.is • www.nmsi.is

RANNSÓKNIR

Heiti verkefnis: FORNLÍFFRÆÐI ROSTUNGA VIÐ ÍSLAND

Samstarf: Líf- og umhverfisvísindadeild H.Í., Jarðvísindadeild H.Í., Fornleifafræðistofan o.fl.



© Jóhann Óli Hilmarsson

Verkefnisstjórar: próf. Snæbjörn Pálsson
dr. Arnar Pálsson, dr. Hilmar J.
Malmquist, dr. Bjarni Einarsson o.fl.

Markmið: rannsaka fornlíffræði rostunga
við Ísland á grundvelli gagnasafns ($n =$
 ~ 55 , elsta sýni frá 1884) m.t.t. svipfars,
aldurs og aDNA. Samanburður við erlend
gagnasöfn frá N-Atlantshafi. Spá í jarð-
fræði í landi Barðastaða, Snæfellsnesi
(margir fundir hvala- og rostungsbeina).

Verklok og afrakstur: 2017–20/
MSc-verkefni, greinar, sýningar o.fl.

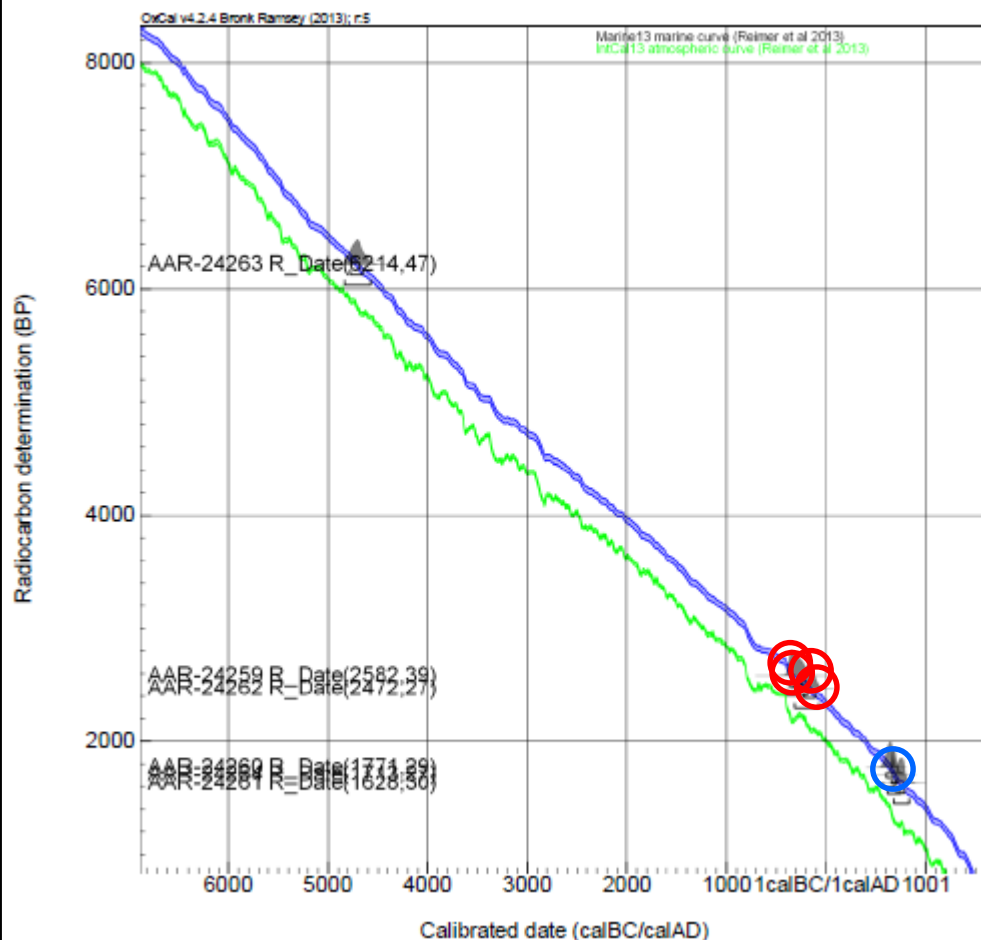
RANNSÓKNIR

FORNLÍFFRÆÐI ROSTUNGA

11 sýni C_{14} aldursgreiningar,
elsti rostungurinn ~6000 BP, sá
yngsti frá 12. öld AD.

Athyglisverð hnappdreifing rostunga
frá Snæfellsnesi og úr húsgrunnum í
Kvosinni (2600-2200 BP)!

LEWIS taflmennirnir –
skar Margrét oddhaga þá út?



RANNSÓKNIR

Heiti verkefnis: (GÖGN Í SÖFNUM – GAGNAST SÖFN?)

Samstarfsaðili: Háskóli Íslands, Félags- og mannvísindadeild, Safnafræði, o.fl.?

Verkefnisstjórar: próf. Sigurjón Baldur Hafsteins-son, dr. Hilmar J. Malmquist.

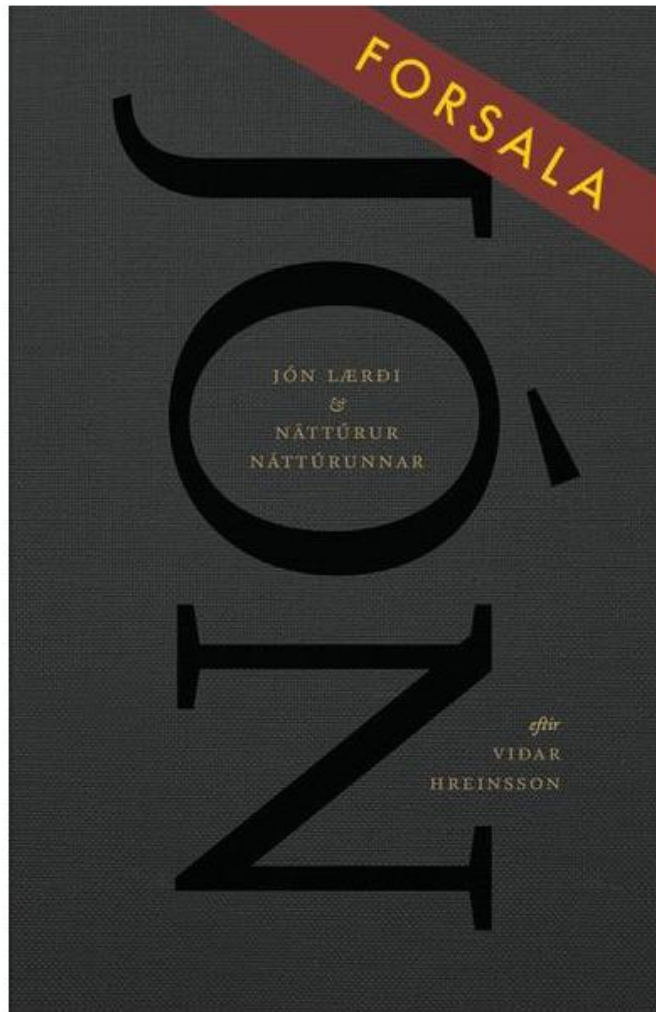
Verkefni 1: Innleiðing/þróun samræmds skráningakerfis á náttúrufræðigögnum á landsvísu. Sarpur eða e-ð annað? Innleiðing og notkun á gagnagáttum (nemi í safnafræðum).

Verkefni 2: Þróun og gerð kennslu- og fræðsluefnis á vegum náttúrufræðisafna?

Verkefni 3: Varðveisla náttúrumuna – sértæk greining á stöðu mála og hvar úrbóta er þörf?

Verklok og afrakstur: 2018–20/2–3 MSc-verkefni við HÍ., greinar, sýningar o.fl.





RANNSÓKNIR

JÓN LÆRÐI OG NÁTTÚRUR NÁTTÚRUNNAR

Rannsóknaverkefni Viðars Hreinssonar
bókmenntafræðings og rithöfundar.

Þykk og mikil bók í prentun þessa dagana.
Afrakstur 5-6 ára rannsóknavinnu Viðars. Fyrst
undir merkjum Reykjavíkurakademíunnar, **síðar
einnig með Náttúruminjasafninu**, sem stendur að
útgáfunni ásamt fleirum.

**Náttúrusýn Jóns lærða Guðmundssonar og
samtímamanna hans í Evrópu.**

Lesstofan gefur út (lesstofan.is).

Framhald verður á verkefninu:

Rannsóknir á áður óþekktum hvalateikningum og
landakorti eftir Jón lærða.

RANNSÓKNIR – ÓPLÆGÐUR AKUR!

Hvar er helst þörf rannsókna meðal náttúrufræðisafna?

- ✓ Tengsl náttúru og menningarsögu
 - Íslensk tunga og náttúra
 - Gögn, söfn og verk náttúrufræðinga fyrri tíma
 - Hlunnindi og náttúra
 - Útflutningur og náttúruminjar
- ✓ Möguleikar á nýtingu safnkosts og sérfræðipækkingu starfsfólks til náttúrufræðslukennslu, jafnt úti sem inni.
- ✓ Hver er þáttur náttúruverndar (sjálfbærrar umgengni við náttúruauðlindir) í íslenska hagkerfinu?
- ✓ Tengsl náttúru og ferðaþjónustu. Þáttur náttúrufræðisafna?
- ✓ Þróun rafrænnar gagnaskráningar og miðlunar á gögnum og þekkingu. Hvernig eflum við almenna, gagnavirka þátttöku?

MIÐLUN

Heimasíða – upplýsingaveita (eigin gögn, tilvísanir, gagnagrunnar)
Tímaritið *Náttúrufræðingurinn* – samstarf við HÍN
Sýningahald

Náttúrufræðingurinn, félagsrit HÍN 1931-2013, en samstarf um útgáfu við Náttúruminjasafnið frá 2014.

Náttúrufræðingurinn, **alþýðlegt fræðslurit um náttúrufræði, ritað á mannamáli.**

Ritrynt (+ annað). Skráð í EBSCOhost, ProQuest og er í Web of Science (ISI)-ferli.

Margar greinar fjalla um niðurstöður rannsókna á náttúru Íslands sem hvergi eru birtar annars staðar.



SÝNINGAHALD

Safnahúsið - <http://www.safnahusid.is/>

Sjónarhorn
points
of view

Sjónarhorn – grunnsýning í sjónrænum menningararfi Íslendinga.

Þjóðminjasafn Íslands, Listasafn Íslands, Náttúruminjasafn Íslands, Þjóðskjalasafn Íslands, Landsbókasafn Íslands - Háskólabókasafn og Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.



Sýningastjóri:
Markús Þór Andrésson.

Opnuð 18. apríl 2015

SÝNINGAHALD

PERLAN, Öskjuhlíð - sagan



Húsaleigusamningur undirritaður 13.3.2013

3100 m² (sérrými 2255 m² + samnotarými 845 m²).

Borgin kostar breytingar á húsnæðinu.

Samningur til 15 ára.

Helstu kostir Perlunnar

Húsnæðið hentar undir sýningahald.

Glæsilegt hús, frábært útsýni.

Öskjuhlíð og Fossvogur.

Vel staðsett m.t.t. þjónustu, skóla og ferðamanna.

Þekkt kennileiti (300-700 þúsund gestir/ári).

Veitingastaður á hringsóli með útsýni.

Stækkunarmöguleikar (fleiri tankar).

Stofnkostnaður og rekstur – gróft áætlað 2013

Stofnframlag v. sýningar = 500 m.kr.

Leiga = 60–80 m.kr./ári (veltur á fermetrafjölda)

Annar rekstur (6–12 manns) = 80–120 m.kr./ári

Tekjur = 50–120 m.kr./ári

Sýningahald á vegum NMSÍ í Perlunni slegið af!

Alþingi stóð ekki við fyrirvara í leigusamningnum um Perluna (sbr. fjárlög 2014 og 2015).

Skýring: „forsendubrestur við fjármögnun“. Pólitísk ákvörðun/stefna.



SÝNINGAHALD Í PERLUNNI MEÐ NÝJU SNIÐI!

Viðræður milli ráðuneytis og Reykjavíkurborgar að frumkvæði Náttúruminjasafnsins (hófust haustið 2013).

PRIVATE INVESTOR

Landsbréf Icelandic Tourism Fund 1 SCA/CVA. Shareholders include Icelandair Group, Landsbankinn bank, and Pension Funds.

Out: Start-up capital + maintenance.

In: Income (admission fee).

REYKJAVÍK CITY

Owner of the building Pearl.

Out: New 2nd floor + renovation.

In: Rental income.

ICELANDIC MUSEUM OF NATURAL HISTORY

Out: concept, ideology, objects, design.

In: Income for service, maintenance.

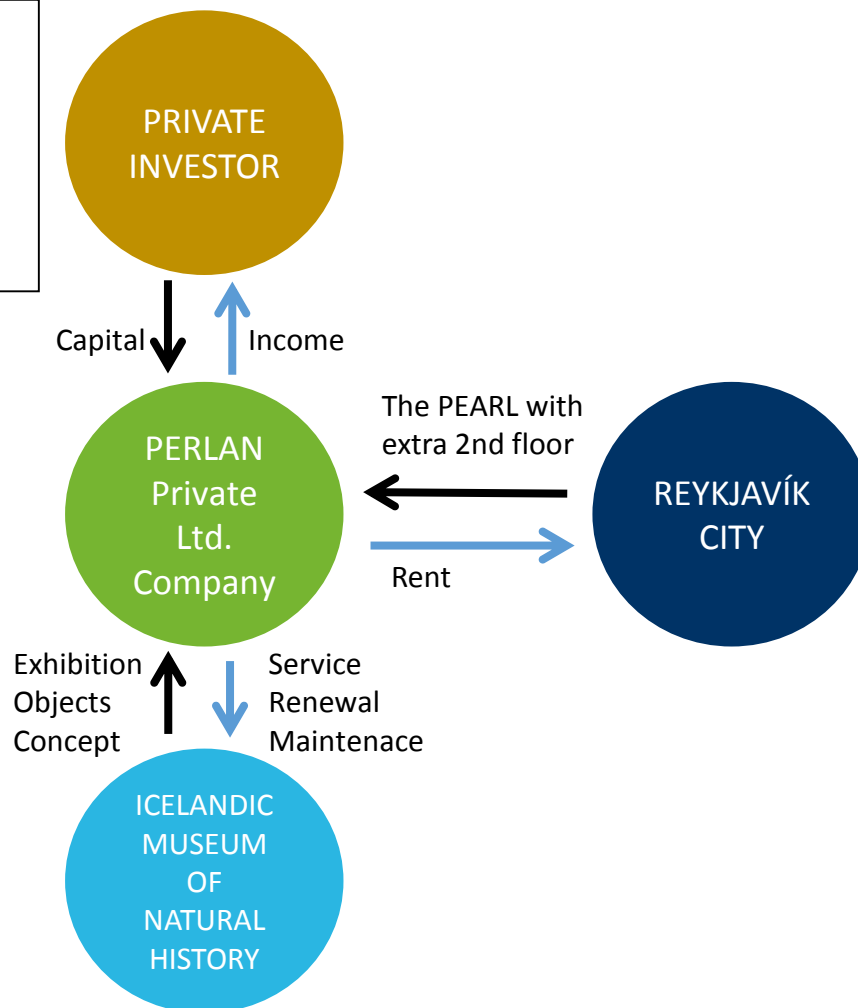
PEARL - Private Limited Company

Out: Paying for design and putting up the show and IMNH for concept and service. Paying Reykjavík City rent for the building and revenue to the Private Investor.

Likely scenarios:

150.000 visitors * 7 EUR = 1 m. EUR

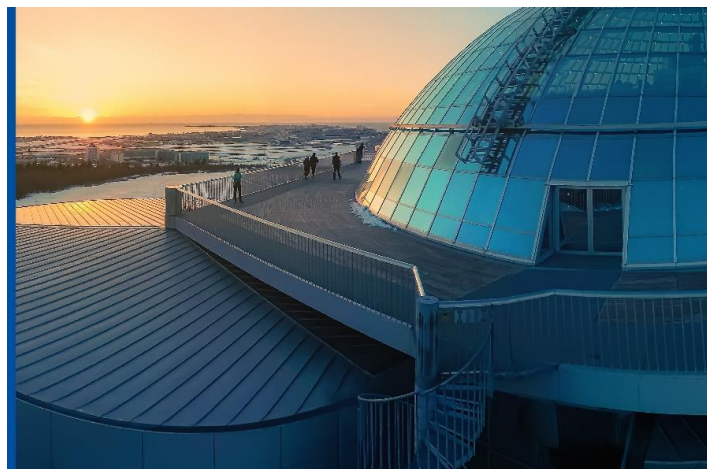
300.000 visitors * 7 EUR = 2 m. EUR



SÝNINGAHALD Í PERLUNNI MEÐ NÝJU SNIÐI!

Viðræður milli ráðherra/ráðuneytis og Reykjavíkur hafa því miður ekki þróast sem skyldi:

- Mars/apríl 2015 hætti Landsbréf ITF I viðræðum og bar við áhugaleysi og seinagangi í ráðuneytinu. Svar ráðuneytis við viljayfirlýsing um verkefnið barst seint og undirtektir litlar.
- Júní 2015 kom Landsbréf aftur að borðinu en nú með öðrum hætti - einungis sem fjárfestir, ekki virkur þátttakandi í framkvæmd og rekstri.
Ný viljayfirlýsing send ráðherra/ráðuneyti í júní 2015.
- Desember 2015. Reykjavíkurborg hættir viðræðum við ráðuneytið. **Perluvinir ehf.** stofnað.
- Janúar 2016. Reykjavíkurborg auglýsir eftir tilboðum frá áhugasömum aðilum um að sjá um rekstur og þjónustu á náttúrusýningu í Perlunni. **Perlur norðursins ehf.** hreppa vinninginn og gera samning til 25 ára við RVÍK.
- Maí 2016. Perlur norðursins ehf. gera ríkinu **tilboð um þátttöku Náttúruminjasafnsins**. Safnið og Safnaráð hafa veitt ráðuneytinu umbeðna umsögn um tilboðið.
Boltinn er hjá ráðherra/ráðuneytinu.



Náttúra Íslands í Perlunni

Reykjavíkurborg óskar eftir umsóknum áhugasamra aðila um rekstur á sýningu í Perlunni sem fjallar á metnaðarfullan hátt um náttúru Íslands.

Gert er ráð fyrir því að náttúrusýning skapi nýjan og áhugaverðan áfangastað í Öskiuhlíð sem dragi til sín fjölda innlendra og erlendra gesta.



BJARTARA FRAMUNDAN!



Pingsályktun nr. 70/145 um hvernig minnst skuli aldarafmælis sjálfstæðis og fullveldis Íslands árið 2018. Þar er m.a. að finna eftirfarandi:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að sjá til þess að í fjármálaáætlun til næstu fimm ára, sem lögð verður fyrir Alþingi vorið 2017, verði gert ráð fyrir uppbyggingu Náttúruminjasafns.“

Eitt síðasta verk á sl. þingi, flutt af formönnum allra flokka á þinginu, samþykkt samhljóða m. 56 atk., 7 fjarv.